

Munich Personal RePEc Archive

**Judicial establishment of professional
experience and professional experience at
the time of retirement, which has been
achieved by 31 December 1999**

,

(New Bulgarian University - Sofia)

2019

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/113712/>
MPRA Paper No. 113712, posted 10 Jul 2022 04:47 UTC

СЪДЕБНО УСТАНОВЯВАНЕ НА ТРУДОВ СТАЖ И НА ТРУДОВ СТАЖ ПРИ ПЕНСИОНИРАНЕ, ПОЛОЖЕН ДО 31 ДЕКЕМВРИ 1999 ГОДИНА

JUDICIAL ESTABLISHMENT OF PROFESSIONAL EXPERIENCE AND PROFESSIONAL EXPERIENCE AT THE TIME OF RETIREMENT, WHICH HAS BEEN ACHIEVED BY 31 DECEMBER 1999

доц. д-р Ивайло Стайков
департамент „Право” на НБУ
e-mail: istaikov@nbu.bg

***Резюме:** Настоящата научна статия изследва някои аспекти на правната уредба на съдебното установяване на трудов стаж и на трудов стаж при пенсиониране, положен до 31 декември 1999 г., съобразно действащия Закон за установяване на трудов и осигурителен стаж по съдебен ред от 2011 г.*

***Ключови думи:** осигурително право, трудов стаж, трудов стаж при пенсиониране*

***Summary:** The present scientific paper studies some aspects of the legal regulation of the judicial establishment of the experience and of the experience at the time of retirement, achieved by 31 December 1999 under the currently in force 2011 Act on the judicial establishment of professional and social security experience.*

***Key Words:** social security law, professional experience, professional experience at the time of retirement*

I. Действащата правна уредба на установяването на трудов и/или осигурителен стаж по съдебен ред се съдържа в Закона за установяване на трудов и осигурителен стаж по съдебен ред (ЗУТОССР) от 2011 г.¹ Този закон отмени действалия половин век Указ за установяване на трудов стаж по съдебен ред от 1961 г. (вж. § 1 ПЗР на ЗУТОССР). В исторически аспект приетият през март 2011 г. ЗУТОССР е шестия по ред и четвъртият законов нормативен акт, който урежда тази специална правна материя.

---

¹ Коментар на закона вж. **Мръчков, В.** Законът за установяване на трудов и осигурителен стаж по съдебен ред. Коментар. – Труд и право. Библиотека „Нови нормативни решения“, бр. 2, април 2011 г., с. 2-16; **Малакова, Сн.** Ред и условия за установяване на трудов и осигурителен стаж по съдебен ред. – Информационен бюлетин по труда, 2011, № 4, с. 55-64; **Стайков, Ив.** Правна характеристика и предмет на правна уредба на Закона за установяване на трудов и осигурителен стаж по съдебен ред. – В: Юбилеен сборник на Департамент „Право” посветен на 20 години на НБУ. С.: Изд. на НБУ и Феня, 2011, с. 211-227.

Настоящият научен анализ е посветен на някои аспекти на правната уредба на съдебното установяване на трудов стаж и на трудов стаж при пенсиониране, положен до 31 декември 1999 г., съобразно действащия ЗУТОССР. Аспектите на историческото развитие на правната регламентация относно установяването на трудов и осигурителен стаж по съдебен ред, както и особеностите на съдебното исково производство със специфичните за него процесуалноправни правила, са изследвани от автора в други негови публикации².

II. Съгласно чл. 1, ал. 1 ЗУТОССР могат да се установяват три вида стаж: 1. трудов стаж, придобит след 31 декември 1999 г.; 2. осигурителен стаж по Кодекса за социално осигуряване; 3. времето, което се признава за трудов стаж и за трудов стаж при пенсиониране, положен до 31 декември 1999 г. съгласно действащите дотогава разпоредби. Посочване на датата 31 декември 1999 г. не е случайно. От 1 януари 2000 г. влезе в сила Кодекса за социално осигуряване, който въведе съществени промени в цялото българско осигурително законодателство. С приемането на КСО на нормативно ниво се направи ясно разграничение между двете правни понятия – трудов стаж и осигурителен стаж.

По реда на ЗУТОССР може да се установява времето, което се признава за трудов стаж и за трудов стаж при пенсиониране, положен до 31 декември 1999 г. съгласно действащите дотогава разпоредби (чл. 1, ал. 1, т. 3 от закона). Това е третият вид стаж, който може да бъде установяван по съдебен ред. Той включва на практика два вида стаж – трудов стаж в собствения смисъл на това понятие, както и трудов стаж при пенсиониране, който по новата терминология е всъщност осигурителен стаж. Поради намалялото правно значение на трудовия стаж като

---

² **Стайков, Ив.** Историческо развитие на правната уредба на установяването на трудов и осигурителен стаж по съдебен ред. – В: Научни трудове, том 50, серия 7 – правни науки. Сборник с научни доклади от научна конференция РУ & СУ '11, Русе: РУ „А. Кънчев”, 2011, с. 29-33; Обща характеристика на съдебното производство за установяване на трудов и/или осигурителен стаж. – Норма, 2012, бр. 5, с. 5-18; Предмет и характер на исковете за установяване на трудов и/или осигурителен стаж. – В: Сборник научни трудове от Юбилейната научна конференция по повод 10 години от създаването на НВУ „В. Левски”. Том 5 – Научно направление „Социални, стопански и правни науки”. В. Търново: ИК на НВУ, 2012, с. 172-181; Подведомственост и подсъдност на иска за установяване на трудов и/или осигурителен стаж. – В: Сборник доклади от Годишна университетска научна конференция на НВУ „В. Левски”. Том 8 – Научно направление „Социални, стопански и правни науки”. В. Търново: ИК на НВУ, 2013, с. 123-131.

трудоваправно понятие, разпоредбата ще се прилага преимуществено по отношение на трудовия стаж при пенсиониране с цел придобиване на права по дългосрочното (пенсионно) обществено осигуряване. Тъй като до 31 декември 1999 г. нямаше легално и доктринерно разграничение между трудов и осигурителен стаж, то затова в закона е посочена именно тази дата, както и се използва старата терминология. Това разрешение на новия закон е в пряка връзка с принципа за приемственост и признаване на времето за трудов (осигурителен) стаж в пенсионното право, който е легално закрепен в § 9, ал. 1 ПЗР на КСО – времето, което се зачита за трудов стаж и за трудов стаж при пенсиониране, положен до 31 декември 1999 г. съгласно действащите дотогава разпоредби, се признава за осигурителен стаж по този кодекс. Това основополагащо правило има важно защитно значение: то запазва заварения трудов стаж, възприема го като осигурителен и не допуска неговата преоценка или дисквалификация. Законовото правило създава стабилност и приемственост в правното положение на осигурените лица³. Следователно новият ЗУТОССР е приложим и спрямо времеви периоди преди 31 декември 1999 г., които периоди могат да бъдат зачетени за трудов стаж и/или за трудов стаж при пенсиониране, като така заинтересованото лице придобие и упражнява съответни трудови и/или осигурителни права. В това се измерява правният контюниитет между отменения УУТССР и новия ЗУТОССР⁴.

Необходимо е да се отбележи, че действащите до 31.12.1999 г. разпоредби не съдържаха легална дефиниция на понятието „трудова стаж при пенсиониране“, но неговото съдържание се извеждаше от разпоредбата на чл. 2 от Закона за пенсиите (отменен с КСО), според която работниците и служителите добиват право на пенсия за изслужено време и старост след навършване на трудов стаж и възраст

---

³ Така **Мръчков В.** – В: **Мръчков, В., Ат. Василев, Ил. Шотлеков, Ем. Мингов.** *Коментар на Кодекса за задължително обществено осигуряване*. С.: ИК „Труд и право“, 2000, с. 559.

⁴ По прилагането на отменените нормативни актове (укази и свързаните с тях подзаконовни актове), които уреждаха тази проблематика, през годините има натрупана богата съдебна практика. В голямата си част тя не е загубила актуалност и важност, поради това, че основните правни разрешения са устойчиви и се запазват при всяка новелизация на правната уредба. Тя може да бъде използвана в пълнота от правоприложителите, като сигурен ориентир при тълкуването и прилагането и на новата правна уредба, и особено във връзка с обосноваване на допустимостта на касационното обжалване (чл. 280, ал. 1 ГПК) на въззивни съдебни решения, постановени по реда на ЗУТОССР.

съобразно определените категории труд, а Министерският съвет определя условията, сроковете и реда за признаване на трудов стаж за пенсиониране. Един от актовете, с които Министерският съвет беше упражнил това свое правомощие беше Правилникът за прилагане на Закона за пенсиите, като в неговия § 76, б. „а” се посочваше, че „за трудов стаж по смисъла на Закона за пенсиите се счита времето, прекарано на работа по трудов договор от работници и служители независимо от начина на заплащането му”.

III. Във връзка със съдебното установяване на този трети вид стаж значение има и разпоредбата на чл. 2, ал. 3 ЗУТОССР. Тя е доразвитие и смислово уточнение на по-общата в съдържателно отношение разпоредба на чл. 1, ал. 1, т. 3 от закона. Трудов стаж и трудов стаж при пенсиониране, положен до 31 декември 1999 г. съгласно действащите дотогава разпоредби, може да се установява по съдебен ред по отношение на лицата, които са задължително осигурени за пенсия за инвалидност поради общо заболяване, пенсия за старост или наследствена пенсия по дял III от Кодекса на труда от 1951 г. (отм., ДВ, бр. 110 от 1999 г.), Указ № 265 от 1953 г. за взаимно осигуряване членовете на трудово-производителните кооперации (отм., ДВ, бр. 110 от 1999 г.) или са били членове на ТКЗС.

Разпоредбата на чл. 2, ал. 3 ЗУТОССР страда от някои правно-технически несъвършенства от гледна точка на правната стилистика и правната терминология.

На първо място, в разпоредбата, която е във пряка връзка с чл. 1, ал. 1, т. 3 от закона, се визира минал времеви период – преди 31.12.1999 г., както и вече отменени нормативни актове, поради което следваше да се използва минало глаголно време – „са били задължително осигурени”, а не „са задължително осигурени”. Може да се поддържа и тезата, че законодателят е имал предвид тези лица да са осигурени за рисковете, при реализацията на които се получават тези обезпечения, към днешна дата. Но тази тълкувателна теза влиза в противоречие с цялата идея на разпоредбата и с ясното обособяване на този трети вид стаж, който може да се установява по съдебен ред по новия закон.

На следващо място лицата не са задължително осигурени за някакъв вид пенсия, а те се осигуряват за един или няколко осигурени социални рискове. Пенсията е вид осигурително обезпечение (осигурително плащане), правото на което се придобива при реализацията на определен социален риск. Зад посочените пенсионни обезпечения (видове пенсии) се открива съответния осигурен социален риск – пенсия за инвалидност поради общо заболяване – риска „обща болест“; пенсия за старост – риска „старост“; наследствена пенсия – риска „смърт“. Правилният закон изказ следва да бъде „са били задължително осигурени за рисковете обща болест, която води до инвалидност, за старост или за смърт“, така както е използването на терминологията в КСО – чл. 4, чл. 11-13в и други. Между другото в чл. 146, б. „б“ от Кодекса на труда от 1951 г. (отм.) също бяха уредени видовете осигурителни обезпечения, които се получават при реализацията на съответните рискове – цит. „държавното обществено осигуряване на работниците и служителите обезпечава пенсия за инвалидност, пенсия поради старост, както и наследствени пенсии на членовете на семейството в случай на смърт на лицето, което ги е издържало“. В отменения нормативен акт правната терминология беше правилно използвана.

И на последно място е необходимо да се посочи неправилното използване на абривиатурата (съкращението) ТКЗС. Въпреки, че на преобладаващата част от правоприложителите и адресатите на нормативния акт е ясно, че това означава трудово-кооперативно земеделско стопанство, то беше необходимо цялостното изписване на понятието. Член 41, ал. 1 от Указ № 883 за прилагане на Закона за нормативните актове изисква, ако някое наименование се повтаря в нормативния акт, то се дава пълно в разпоредбата, в която се използва за пръв път, като се посочва съкращението, с което ще се означава в следващите разпоредби. Посочването само на абривиатурата, като при това въпросното понятие се употребява един единствен път в закона, е нарушение на едно от правно-техническите изисквания при формулирането на разпоредбите на нормативните актове.

IV. След направените критики по отношение на правната терминология, правната техника и стилистика на разпоредбата на чл. 2, ал. 3 от закона, е необходимо да се върнем към нейното съдържание. Въпросът е за персоналното действие на правната норма, т.е. за кои правни субекти тя е приложима.

Трудов стаж и трудов стаж при пенсиониране, положен до 31 декември 1999 г. съгласно действащите дотогава разпоредби, може да се установява по съдебен ред по отношение на лица, които са били задължително осигурени за пенсионните рискове обща болест, която е причинила инвалидност, за старост и за смърт. Разпоредбата посочва и част от действащите в миналото и вече отменени нормативни актове, в които се е съдържала правната уредба на държавното обществено осигуряване на тези лица. Това са дял III от Кодекса на труда от 1951 г. (отм., ДВ, бр. 110 от 1999 г.) и Указ № 265 от 1953 г. за взаимно осигуряване членовете на трудово-производителните кооперации (отм., ДВ, бр. 110 от 1999 г.). На практика това са всички лица, които под една или друга форма са полагали трудова дейност и са получавали доходи от това. В миналото много малко категории лица не са били осигурени за тези пенсионни рискове.

Съгласно чл. 145, ал. 1 от Кодекса на труда от 1951 г. (отм.) държавното обществено осигуряване се разпростира задължително върху всички работници и служители, заети в държавни, обществени, кооперативни, смесени или частни предприятия, учреждения или организации, или при частни лица, независимо от характера и продължителността на тяхната работа и начина на заплащането ѝ. От разпоредбата на чл. 146, ал. 1, б. „б” от същия кодекс става ясно, че работниците и служителите са осигурени за посочените пенсионни рискове. Съгласно чл. 145, ал. 4 от този кодекс задължително осигурени са и т.нар. самоосигуряващи се лица. По силата на чл. 145, ал. 6 от кодекса условията за обществено осигуряване на тези лица се определят с наредба, като по същия начин могат да се включат за задължително или доброволно осигуряване и други категории лица. Законодателят беше овластил издателят на наредбата да включи в нея за задължително осигуряване лица, които не са работници и служители по смисъла на чл. 145, ал. 1

от КТ от 1951 г. По силата на законовата делегация е издадена Наредбата за общественото осигуряване на лицата, упражняващи свободна професия или търговия, или работещи без трудово правоотношение, приета от Министерския съвет с ПМС № 120 от 03.07.1992 г. (отм.)⁵. Това е наредба по чл. 145, ал. 6 от КТ от 1951, независимо, че в нея не е направено позоваване на този текст. В чл. 1 от тази наредба са посочени самоосигуряващите се лица и пенсионните рискове, за които те са задължително осигурени. В чл. 13, ал. 1 от същата наредба е уредено задължителното осигуряване за всички осигурени социални рискове на лицата, които са получили за работа без трудово правоотношение от предприятие, учреждение, организация или едноличен търговец възнаграждение, по-голямо от 25 на сто от минималната работна заплата за отделен календарен месец или по-голямо от минималната месечна работна заплата общо за една календарна година.

Следователно всички посочени по-горе категории задължително осигурени лица за пенсионните рискове обща болест, която е причинила инвалидност, за старост и за смърт могат при необходимост да установят по съдебен ред трудов стаж и трудов стаж при пенсиониране, положен до 31 декември 1999 г. съгласно действащите дотогава разпоредби. От правната уредба се извлича съществената разлика по отношение на възможността самоосигуряващите се лица и лицата, които полагат труд без трудово правоотношение да установяват осигурителен стаж за времето преди и след 31 декември 1999 г. Тези две категории задължително осигурени лица могат да установяват по съдебен ред трудов стаж и трудов стаж при пенсиониране, положен до 31 декември 1999 г. съгласно действащите дотогава разпоредби, доколкото са били задължително осигурени за пенсионните рискове (чл. 2, ал. 3 от закона), но не могат да установяват осигурителен стаж по КСО за времето след 31 декември 1999 г., въпреки че и по КСО те са задължително осигурени лица за посочените пенсионни рискове.

---

⁵ Това е последният по време подзаконов нормативен акт при действието на Кодекса на труда от 1951 г., който урежда тази правна материя. Преди него има и други такива нормативни актове, които не е необходимо да се посочват тук.

Съгласно чл. 6 от Указ № 265 от 1953 г. за взаимно осигуряване членовете на трудово-производителните кооперации (отм., ДВ, бр. 110 от 1999 г.), както и чл. 1-6 от правилника от 1959 г. за прилагане на дял II от този указ (отм.), лицата, упражняващи самостоятелно занаят, се осигуряват задължително само за инвалидност поради общо заболяване, за старост и за наследствени пенсии на семействата им. Занаятчиите – членове на трудово-кооперативните земеделски стопанства – могат да се осигурят доброволно само за инвалидност поради общо заболяване, старост и за наследствени пенсии. Лицата със свободна професия и търговците могат да се осигуряват доброволно по условията за осигуряването и пенсионирането на лицата, упражняващи самостоятелно занаят. Изброените лица също при необходимост могат да установяват по съдебен ред трудов стаж и трудов стаж при пенсиониране, положен до 31 декември 1999 г.

В края на разпоредбата на чл. 2, ал. 3 ЗУТОССР е уредено, че такъв стаж могат да установяват по съдебен ред и лицата, които са били членове на трудово-кооперативни земеделски стопанства (ТКЗС). Възможността членовете на ТКЗС да установят трудов (осигурителен) стаж, нарупан като член-кооператори в ТКЗС, беше изрично уредена и в чл. 1, ал. 1 от отменения УУТССР от 1961 г. И в това отношение ясно се вижда приемствеността между стария УУТССР и новия ЗУТОССР. Общественото осигуряване на членовете на ТКЗС през годините се съдържа в различни нормативни актове: Закон за общественото осигуряване от 1949 г.; дял III от Кодекса на труда от 1951 г. и правилника за прилагането му; Закон за пенсиониране на земеделските стопани-кооператори от 1961 г. и правилника за прилагането му; Закон за пенсиите от 1957 г. и правилника за прилагането му⁶. Новият ЗУТОССР, като използва понятието „член на ТКЗС“ не му дава самостоятелна правна уредба или легална дефиниция. А това беше необходимо, защото към днешна дата правно образование като ТКЗС няма. Затова е необходимо да се обърнем към отменената правна уредба, където напр. в чл. 17 от Закона за

---

⁶ Кратки бележки относно различните нормативни актове, действали в периода от 1951 г. до 1 януари 2000 г. вж. у **Йосифов, Н.** Осигурителното законодателство в България (1880-1999 г.). Варна: ВСУ „Черноризец Храбър“, 2010, с. 205-325.

пенсиониране на земеделските стопани-кооператори от 1961 г. (отм.) се определя, че земеделски стопанин-кооператор е всяко лице, което членува в трудово-кооперативно земеделско стопанство или е член на домакинството на член-кооператор. Видно е, че тази легална дефиниция в отмененото законодателство е неприложима по новия закон, защото тя на практика е включвала две категории лица. В чл. 2, ал. 3, in fine ЗУТОССР се говори само и единствено за „членове на ТКЗС” и следователно само тези лица при необходимост могат да установяват по съдебен ред трудов стаж и трудов стаж при пенсиониране, положен до 31 декември 1999 г.

Библиография:

1. Йосифов, Н. Осигурителното законодателство в България (1880-1999 г.). Варна: ВСУ „Черноризец Храбър”, 2010.
2. Малакова, Сн. Ред и условия за установяване на трудов и осигурителен стаж по съдебен ред. – Информационен бюлетин по труда, 2011, № 4, с. 55-64.
3. Мръчков, В. Законът за установяване на трудов и осигурителен стаж по съдебен ред. Коментар. – Труд и право. Библиотека „Нови нормативни решения“, бр. 2, април 2011 г. (№ 4), с. 2-16.
4. Мръчков, В., Ат. Василев, Ил. Шотлеков, Ем. Мингов. Коментар на Кодекса за задължително обществено осигуряване. С.: ИК „Труд и право”, 2000.
5. Стайков, Ив. Правна характеристика и предмет на правна уредба на Закона за установяване на трудов и осигурителен стаж по съдебен ред. – В: Юбилеен сборник на Департамент „Право” посветен на 20 години на НБУ. С.: Издателство на НБУ и Фенея, 2011, с. 211-227
6. Стайков, Ив. Историческо развитие на правната уредба на установяването на трудов и осигурителен стаж по съдебен ред. – В: Научни трудове, том 50, серия 7 – правни науки. Сборник с научни доклади от научна конференция РУ & СУ '11, Русе: РУ „А. Кънчев”, 2011, с. 29-33.
7. Стайков, Ив. Обща характеристика на съдебното производство за установяване на трудов и/или осигурителен стаж. – Норма, 2012, № 5, с. 5-18.
8. Стайков, Ив. Предмет и характер на исковете за установяване на трудов и/или осигурителен стаж. – В: Сборник научни трудове от Юбилейната научна конференция по повод 10 години от създаването на НВУ „В. Левски”. Том 5 – Научно направление „Социални, стопански и правни науки”. В. Търново: ИК на НВУ, 2012, с. 172-181.
9. Стайков, Ив. Подведомственост и подсъдност на иска за установяване на трудов и/или осигурителен стаж. – В: Сборник доклади от Годишна университетска научна конференция на НВУ „В. Левски”. Том 8 – Научно направление „Социални, стопански и правни науки”. В. Търново: ИК на НВУ, 2013, с. 123-131.